

ЧАР ВЕСІЛЬНИХ БИРВІНКОВИХ

Великий Ключів на Прикарпатті — це моє рідне село. У ньому я виростав і ще в дошкільні роки був залучений до весіль. Чи в наших сусідів, чи в родичів періодично на подвір'ї грали музики, пахли весільні страви, співали й танцювали гості. І я підсвідомо вбирив у себе ті барвисті картини, самобутні мелодії й слова, рухи й співи моїх односельців. А відтак сам став весільним музиком і ще глибше пізнав ключівські весільні традиції.

Водночас ще від школярських літ я записував наш сільський фольклор. Здається, то був 1974 рік. Перші пісні співала мені мама, і то були головні весільні пісні — бирвінкові. На відміну від інших співанок вони важкі, кажучи по-ключівськи, закручені, щодо мелодій. Слухаючи їх, я вчився відтворювати ті мелодії на баяні за весільним старостою, чи так, як співали старі ключівські співачки. Я ходив до них, переважно взимку, коли в селі менше роботи, і пересиджував по кілька годин, нотуючи фольклорні зразки спочатку в зошит, а згодом — на магнітофонну стрічку. Признаюся, що після прадавніх колядок-жéканок, мене найбільше захоплювали весільні пісні, а достеменніше — бирвінкові.

Відомий український етномузикознавець, професор Богдан Луканюк, розповідаючи мені про бирвінкові, сказав, що бирвінкові серед усього слов'янського фольклору є тільки в нас, тобто на порівняно невеликій території нашого краю. Є їх понад десяток мелодій і багато текстів.

Бирвінковими починалося весілля. У нас їх зачинає староста незрозумілими словами «Бай лежіт бирвén бирвіковіе» або ж «Лежъили бирві бирвінко́вії». Деякі науковці схильні вважати цей початок відгомонам своєї давнини, коли провідник весілля чи інших ритуалів (волхв, жрець) міг починати свій спів якимись таємничими словами, відомими тільки йому. Хоч можливо, що з плином століть справжні первісні слова децю змінилися, а відповідно й суть співаного. Після цього загадкового рядка, який співає тільки староста, подальші слова співають із ним усі присутні гості-жінки.

До кожного весільного звичаю було кілька відмінних бирвінкових. У Великому Ключеві я записав п'ять мелодій, хоч, імовірно, у давнину їх було більше. Я записав те, що збереглося до 1970-х рр., та й то не все, бо ж не був у кожній ключівській хаті. Однак розумію, що тепер уже нема половини того, що я записав упродовж останніх 50 років. Атомна й комп'ютерна епоха накрила могутньою інформаційною хвилею фольклор різних народів, зокрема й наш.

У цій книжці вміщено тексти 53 бирвінкових, 67 забирвінкових¹ співанок, а також 12 жіночих застільних весільних пісень і коломийки про весілля чи до танцю. Цікаво, що в нашому селі не вживали слово «коломийка», тут їх називали «дрібними» чи «куцими співанками» і навіть зрідка «катеринками».

Тексти в цій книжці подані з частковим урахуванням особливостей місцевої говірки. Укінці подано реєстр малозрозумілих слів, які вжиті у весільних співанках, а також імена й прізвища носіїв нашого весільного сільського фольклору.

¹ Забирвінко́ві співанкі — ті співанки, які співають жінки після бирвінко́вих; це словосполучення придумав автор книжки на означення цього різновиду весільних пісень. (Тут і далі прим. авт.)

Пропоноване видання є важливим доповненням до моєї великоформатної книжки-альбому «Ключівські весілля». Прочитавши ці два видання, можна собі скласти повне уявлення про традиційне ключівське весілля кінця XIX — XX століть. Так було. А що буде — залишається тільки здогадуватися. Але це вже тема третьої книжки, яку, може, хтось колись напише.

*Микола Савчук,
м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина)*

Ключівські кнігині / молода з дружками. 1950 р.

МЕЛОДІЇ БИРВІНКОВИХ І ЗАБИРВІНКОВИХ СПІВАНОК

І. КУДА ТИ СІ, (МАРІЄЧКО), ЗБИРАЇШ...

108 *mp* *Спокійно*

1. Ба й ле - жит би - р - вен бир - він - ко - ві - є.
Ку - да ти сі, (Ма - рі - єч - ко), з - би - ра - їш,
Ку - да ти сі, (Ма - рі - єч - - - ко, зби - ра - єш.

Detailed description: The musical score for 'I. КУДА ТИ СІ, (МАРІЄЧКО), ЗБИРАЇШ...' is written on three staves. The first staff is in 6/8 time, marked 'mp' and 'Спокійно'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of eighth and quarter notes. The second and third staves are in 12/8 time, with a 6/8 section at the end of the third staff. They continue the melody with various rhythmic patterns, including triplets and slurs. The lyrics are written below the notes, with some words underlined to indicate syllable boundaries.

ІІ. ЛЕТИ ПТАШЕЧКИ ВСЕ ТРИ РІДОЧКИ...

106 *Рішуче*

1. Ой ле - жит би - р - він бир - ві - н - ко - ві - є.
Ле - ті пта - шеч - ки все три рі - доч - ки,
за - зуль - ка ме - жи ни - ми.
Си - ді дру - жеч - ки по - ко - нец сто - ла,
(Ма - рі - ка) ме - жи ни - - - ми.

Detailed description: The musical score for 'ІІ. ЛЕТИ ПТАШЕЧКИ ВСЕ ТРИ РІДОЧКИ...' is written on five staves. The first staff is in 6/8 time, marked 'Рішуче'. It begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The melody consists of eighth and quarter notes. The second and third staves are in 8/8 time, with a 12/8 section at the end of the third staff. They continue the melody with various rhythmic patterns, including slurs and accents. The lyrics are written below the notes, with some words underlined to indicate syllable boundaries.

III. ОЙ, ВІНЧЕ, ВІНЧЕ, ВІНОЧКУ...

♩ ≈ 136 Впевнено

1. Ле - жби - ли бир - ви бир - ві - ні - ко - ві - є,

Ой ві - ні / - че, ві - - - нче, ві - но - - - чку,

Ой ві - ні / - че, ві - - - нче, ві - но - - - чку.

Detailed description: The score is written in 6/8 time. The first line is the vocal melody with lyrics. The second and third lines are piano accompaniment. The second line starts with a 9/8 measure and ends with a 6/8 measure. The third line starts with a 9/8 measure and ends with a 6/8 measure. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

IV. ОЙ МИ, ЛЮДИ, ЗАСПАЛИ...

♩ ≈ 128 Рішуче

1. Бай ле - жит бир - вен би - р - ві - ні - ко - ві - є.

Ой ми, лю - ди, за - спа - ли, Ой ми, лю - ди, за - спа - ли,

Нас та - та - ри на - па - ли. Хо - ті нас ра - бу - ва - ти,

Мо - ло - ду в нас за - - - бра - ти,

Мо - ло - ду в нас за - - - бра - - - ти.

Detailed description: The score is written in 6/8 time. The first line is the vocal melody with lyrics. The second and third lines are piano accompaniment. The second line starts with a 12/8 measure and ends with a 9/8 measure. The third line starts with a 13/8 measure and ends with a 9/8 measure. There are various musical notations including slurs, accents, and dynamic markings.

V. ПОДЬИКУЙМО БОГОНЬКОВИ...

♩ = 68 Переконливо

1. Ле - жьи - ли бер - ви бер - він - ко - ві - с.

По-дьи-куй-мо Бо - гонь - ко - ви, Та й на-шо-му по - понь - ко - ви,

Detailed description: The musical score is in 4/8 time. The first line of music is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat). It starts with a piano (p) dynamic. The lyrics are '1. Ле - жьи - ли бер - ви бер - він - ко - ві - с.' The second line of music is in 6/8 time, also in treble clef with one flat. It starts with a mezzo-forte (mf) dynamic. The lyrics are 'По-дьи-куй-мо Бо - гонь - ко - ви, Та й на-шо-му по - понь - ко - ви,'. There are some performance markings like a circled '1' and a 'V' above the staff.

VI. ВПРІГАЙ, МУЖУ, КОБИЛЧИНУ...

♩ ≈ 116 Журливо

1. Впрі-гай, му - жу, ко - бил - чи - ну,

Впрі - гай, му - жу, ко - бил - чи - ну,

Бе - ри скльин - куй бе - ріл - чи - ну.

Detailed description: The musical score is in 10/8 time. It is in treble clef with a key signature of one flat. It starts with a mezzo-forte (mf) dynamic. The lyrics are '1. Впрі-гай, му - жу, ко - бил - чи - ну,'. The second line of music has a triplet of eighth notes. The lyrics are 'Впрі - гай, му - жу, ко - бил - чи - ну,'. The third line of music has a triplet of eighth notes. The lyrics are 'Бе - ри скльин - куй бе - ріл - чи - ну.' There are some performance markings like a downward arrow and a circled '1'.

VII. А ВЖЕ ТОБІ, (МАРІЄЧКО), ПОСЛІДНІЙ РАЗОЧОК...

♩ = 80 Переконливо

1. А вже то - бі, (Ма - рі - єч - ко), пос - лід - ний ра - зо - чок,

Вже не бу - деш зо - ло - ти - ти до Служ - би ві - но - чок,

до Служ - би ві - но - чок.

Detailed description: The musical score is in 4/8 time. It is in treble clef with a key signature of one flat. It starts with a mezzo-forte (mf) dynamic. The lyrics are '1. А вже то - бі, (Ма - рі - єч - ко), пос - лід - ний ра - зо - чок,'. The second line of music has a triplet of eighth notes. The lyrics are 'Вже не бу - деш зо - ло - ти - ти до Служ - би ві - но - чок,'. The third line of music has a triplet of eighth notes. The lyrics are 'до Служ - би ві - но - чок.' There are some performance markings like upward arrows and a circled '1'.

VIII. ЛЮБИ МЕНЕ, МІЙ МИЛЕНЬКИЙ...

♩ = 72 Гнусава

1. Лю - би ме - не, мій ми - лень - кий, лю - би та й з о - хо - ти,
 А дру - гий день по ві - сі - лю бе - реш до ро - бо - ти.

The musical score is written on two staves in 2/4 time. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a tempo marking of quarter note = 72. The melody starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, Bb4, and C5. A first ending bracket covers the first two measures. The second staff continues the melody with quarter notes D5, E5, F5, and G5, ending with a double bar line. The lyrics are written below the notes.

Зауваги:

1. У великоклучівському весільному фольклорі є дві забирвінкові мелодії, які здебільшого співають довільно — одну чи іншу мелодію.

2. За столами колись співали тільки довгих весільних співанок і коломийок; згодом застільний репертуар став значно ширший і новітні народні пісні витіснили давні традиційні застільні пісні.

3. Коломийки на весіллі співають не лише на тему весілля чи гостей, але й на різні теми, і на різні мелодії; так само різні коломийки й на різні мелодії під супровід музик, співають чоловіки в танці.

4. У книжці вміщено фотографії носіїв ключівського фольклору, від яких я записав весільні співанки.

ЯК ЗАЧИНАЇСІ ВІСІЛЬІ / КОЛИ ПОЧИНАЄТЬСЯ ВЕСІЛЛЯ¹

БИРВІНКОВІ

1. ДО НАС, БОЖЕЧКУ, ДО НАС...

(На мелодію IV)

Ба й лежить бирвен бирвінкові,
До нас, Божечку, до нас, — 2 р.
Бо у нас тепер гаразд:
Прийшла Божая Мати
Вісільи зачинати. — 2 р.

2. ЗНАТИ ПТАШЕЧКУ ПО ЛІТАНІЧКУ...

(На мелодію II)

Лежъили бирви бирвінкові,
Знати пташечку по літанічку,
Шо високо літаї. — 2 р.

Знати (Іванка)² по вісілічку,
Шо він батечка маї. — 2 р.

Двір обряжений, стіл застелений³,
Увес рід іспрошений. — 2 р.

3. СХОДИ СІ, РОДЕ-РОДОЧКУ!..

(Перший рядок співається на мелодію IV, а решта — на мелодію I)

Лежъили бирви бирвінкові,
Сходисі, роде, родочку! — 2 р.
Ти не маїш із-за мене встидочку. — 2 р.

¹ Тут і далі перші слова подані місцевою говіркою, а через скісну риску — літературний варіант.

² Тут і далі в дужках подано як приклад одне з популярних ключівських імен; під час співу вкладають ім'я молодого чи молодої.

³ В іншому варіанті: «Стіл застелений, двір заметений».

Ой, хоть же я з парубками ходила, — 2 р.
 Я цноточку та й при собі носила. — 2 р.
 Та й хоть же я вечерами гуляла, — 2 р.
 Я цноточку та й при собі тримала. — 2 р.

4. НА (ДМИТРИКА) СУМНЕНЬКИЙ ДЕНЬ НАСТУПАВ...

(На мелодію І; якщо починається весілля, а молодий не має тата)

Лежъили бирви бирвіновіе,
 На (Дмитрика) сумненький день наступав. — 2 р.
 Бо (Дмитрико) по батечка посилав — 2 р.

Посилав він штири коні, пйитий віз, — 2 р.
 А шестого — післанчика, би привіз. — 2 р.

Та й то ж уни цілий тиждень барили — 2 р.
 Та й батечка (Дмитрикови) не взъили. — 2 р.

Нема кому порадити, навчити, — 2 р.
 Нема кому вісілічка зробити. — 2 р.

Та є в него рідні (сестри)⁴ та й люди, — 2 р.
 Яке зроб'ї вісілічко — так буди. — 2 р.

ЗАБИРВІНКОВІ

5. ЗАЧЪИЛО СІ ВІСІЛЧКО...

Зачъилосі вісілічко,
 Зачъило, зачъило,
 Лиш коби сі у щісливу
 Годину скінчило. — 2 р.

⁴ Залежно від наявності рідних співали «браті» або «та є в него сестри, браті».

(Якщо весілля в молодого)

Зачьило сі вісілічко
В пана молодого,
А нам можна заспівати,
Шо кому до того?

(Якщо весілля в молоді)

Зачьилосі вісілічко
В пані молоді,
А нам можна заспівати
До днини самої.

6. ОЙ, КУВАЛА ЗАЗУЛЕЧКА...

Ой, кувала зазулечка
Та й сіла на зілі.
То сі нині у (Гафійки)
Зачьило вісілі.

Ой, з-за гори високої
Надлетіли пташкі,
Вісільи сі зачинаї,
Лиш дай, Боже, щаскі!

7. ТА ДАЙ МЕНЕ, МОЯ МАМКО...

(Як зачинається весілля в молоді)

Та дай мене, моя мамко,
За кого я хочу,
Та най же я головочку
Кілко не клопочу.

Та й дай мене, моя мамко,
За кого я важу,
А як мене буде бити,
То я вам не скажу.

А як зачъив мій миленьтьий
Сім раз на день бити —

Ой братчики рідненькі,
Ходіт боронити!

Один іде боронити,
А другий не хочи,
Третий каже: «Най сі дивит
Миленьтьому в очи!».

8. ЗАЧЬИЛОСІ ВІСІЛІЧКО В ЩІСЛИВУ ГОДИНУ...

(Як віддаєсі / одружується молода-сирота)

Зачьилосі вісілічко
В щісливу годину,
Лиш молода не скликала
Свою всю родину. — 2 р.

Та й кувала зазулечка,
Та й куї, та й куї,
А на цьому вісілічку
Родини бракуї. — 2 р.

Та й веселе вісілічко,
Та й весела хата,
Лиш молода не весела,
Бо не маї тата. — 2 р.

Та й веселе вісілічко
Та й веселі лави,
Лиш молода не весела,
Бо не маї мами. — 2 р.

9. ОЙ У МЕНИ У ГОРОДІ РОЗЦВИЛОСІ ЗІЛІ...

(Як молодий не має мами)

Ой, у мене у городі
Розцвилосі зілі.
Ой, чи-с кликав, (Іваночку),
Мамку на вісілі? — 2 р.

Піди, піди, (Іваночку),
Тими долинами,
Та й там найдеш мамин гробик
Межи гробиками. — 2 р.

Ой, там найдеш мамин гробик,
Найди тую яму,
Та запроси на вісільи
Свою рідну маму. — 2 р.

А як пішов (Іваночко),
Тай став голосити,
Тай зачъив він свою мамку
До себе просити. — 2 р.

«Мамко моя рідненькая,
А що ти тут робиш?
В мене нині вісільичко,
Чому не приходиш? — 2 р.

Мамко моя рідненькая,
Чому ти не встаниш?
В мене нині вісілічко,
Прийди, шос порадиш». — 2 р.

«В мене хатка яловенька,
Я з неї не вйду,
Я вже до вас, (Іваночку),
Ніколи не прийду. — 2 р.

В мене хатка яловенька,
Мене не пускаї,
Ой, женисі, (Іваночку),
Най Бог помагаї! — 2 р.

А то ж мені привалені
Сиров глинов груди,

Най ті' Господь помагаї
Та й добрії люди! — 2 р.

А хто умер, (Іваночку), —
Лежит в домовині.
Маїш тата рідненького,
Най ті' радит нині». — 2 р.

«Мамко моя рідненькая,
Як я без вас буду?
Хто мні' маї виправити,
Мамусько, до слюбу?!» — 2 р.

«Ой, не лиш ти сиріточка,
Сиротів багато,
Виправит тебе до слюбу
Твій рідненький тато». — 2 р.

«Хто мні буде, моя мамко,
Житом посипати?
Хто ми' маї, моя мамко,
Дари зріхтувати? — 2 р.

Постою я на могилі
Та й під тов берізков,
Хто сі втішит, моя мамко,
Молодов невістков? — 2 р.

Коло тої берізочки
Є глибока яма,
Хто сі втішит так невістков,
Як сі втішит мама?» — 2 р.

ЯК ТАТО Й МАМА УБИРАЮТ ДЕРЕВЦЕ / КОЛИ БАТЬКО Й МАТИ ПРИКРАШАЮТЬ ГІЛЬЦЕ

БИРВІНКОВІ

10. ЯК СІ МОРЕ РОЗЛЬИЖЕ...

(На мелодію IV)

Лежъили бирви бирвiнковiе,
Як сi море розльиже. — 2 р.
Тато косичку вйиже
На круте деревечко,
Плаче iго сердечко. — 2 р.

Лежъили бирви бирвiнковiе,
Як сi море розльиже. — 2 р.
Мамка косичку вйиже
На круте деревечко,
Плаче iї сердечко. — 2 р.

11. ОЙ, КРУТЕЄ ДЕРЕВЕЧКО, КРУТЕЄ...

(Перший рядок співається на мелодію I, а другий і третій — на мелодію IV, решта — на мелодію I)

Ба й лежить бирвен бирвiнковiе,
Ой, крутеє деревечко, крутеє. — 2 р.
У крутiм лiсi рубано, — 2 р.

Над тихий Дунай спускано, — 2 р.
До бiлого камiнiчка тесано, — 2 р.

Через жовтий, ой, пiсочок несено, — 2 р.
А в (Николки) на столику вложено. — 2 р.

Ой, вiд спода до вершечка — ялинка, — 2 р.
А на самiм, гой, вершечку — калинка. — 2 р.

Ой, від спода до вершечка — пірічко, — 2 р.
А на самім, гой, вершечку — зілічко. — 2 р.

Ой, від спода до вершечка — папірцем, — 2 р.
А на самім, гой, вершечку — ангелцем. — 2 р.

ЗАБИРВІНКОВІ

12. ЦИ ТОБІ СІ, (КАТЕРИНКО), ТАКЕ НЕ ЗДАВАЛО...

Ци тобі сі, (Катеринко),
Таке не здавало —
Шоби в тебе на столику
Деревце стояло?!

Ци тобі сі, (Катеринко),
Та й таке не сніло —
Шоби в тебе на столику
Деревце зацвило?!

13. А В (МАРІЙКИ) НА СТОЛИКУ ЗАЦВИЛО ДИРЕВЦЕ...

А в (Марійки) на столику
Зацвило деревце.
А хто його ізрубаї?
(Василькове) серце.

А в (Марійки) на столику
Та й розвивсі корчик.
А хто його ізрубаї?
(Василько)-молодчик.

ЯК ШИЮТ ВІНОК / КОЛИ ШИЮТЬ ВІНОК

БИРВІНКОВІ

14. ОЙ, ПРОСИЛА (ГАНДЗУНЕЧКА) ТЕТОЧОК...

(На мелодію I)

Ба й лежить бирвен бирвінкові,
Ой, просила (Гандзунечка) теточок: — 2 р.

«Вшійте мені, ой теточки, віночок. — 2 р.

Та най же я в тім віночку похожу»⁵. — 2 р.

15. ОЙ ВІНЧЕ, ВІНЧЕ, ВІНОЧКУ...

(На мелодію III; як шиють вінок молоді / коли шиють вінок молодій)

Лежъили бирви бирвінкові,
Ой вінче, вінче, віночку, — 2 р.
Купувала-м ті' в крамочку, — 2 р.
Замикала-м ті' в скриночку. — 2 р.
Тепер тебе, мій віночку, я рушу
І заплакати я мушу.

16. ТО НЕ ПАПОРОТЬ ЦВИТЕ...

(На мелодію IV; коли батьки кладуть вінок на голову молодому чи молодій)

Лежъили бирви бирвінкові,
То не папороть цвите, — 2 р.
Матінка⁶ вінок кладе
Білими рученьками,
Дрібними слозоньками. — 2 р.

⁵ Очевидно, після цього мав бути ще один куплет, який співачка, з огляду на старість, забула.

⁶ Або співають «старшина».

Лежъили бирви бирвiнковiе,
То не папороть цвите, — 2 р.
Батечко вiнок кладе
Бiлими рученьками,
Дрiбними слозоньками. — 2 р.

ЗАБИРВIНКОВI

17. ОЙ, ТО НАШI (АННУСЕЧКА)...

(Як вiддаєси сиротi i маючi класти вiнок перед тим, як уна iде до слюбу / коли виходить замiж сирота i їй повиннi класти вiнок перед тим, як вона iде до шлюбу)

Ой, то нашi (Аннусечка)
Та й сумненька стоїт,
А вiночок на тарели —
Нiхто 'го не строїт. — 2 р.

Прийшла д' нiї її тета:
«Не плач, повтирайси,
Оце твоє вiсiлiчко —
До слюбу збирайси». — 2 р.

Тетка вiнок золотила,
На головку клала,
Заплакала (Аннусечка),
Аж до столу впала. — 2 р.

Заплакала (Аннусечка),
Заплакали люди,
Бо в (Аннички) на вiсiлю
Матiнки не буди. — 2 р.